

УДК 159.9

ВЛЮЖАНІНА Т. А.

Маріупольський державний університет

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглянуто особливості молоді як соціально-демографічної групи, розкрито специфіку актуальних проблем сучасного студентства, представлено результати вивчення соціально-психологічних проблем студентів університету, отримані у ході емпіричного дослідження.

Ключові слова: молодь, студентська молодь, студентський вік, соціально-психологічні проблеми.

Актуальність проблеми пов'язана як з позитивними явищами у розвитку українського суспільства, у якому принципово змінюється роль молоді та її значущість у системі суспільного розвитку, так і з негативними, у тому плані, що у молодіжному середовищі сучасного суспільства фіксується зростання ризикогенних чинників як в області її фізичного, так і духовного становлення і розвитку. Вже не одне десятиліття найактуальнішими проблемами у галузі молодіжної проблематики є ті, які свідчать про зниження самопочуття молоді, її життєвого потенціалу, духовного обличчя. До них насамперед слід віднести: високий рівень захворюваності молоді, девіантності, делінквентності і суїцидальності, екстремізму і жорстокості, низький рівень культури, освіченості, вихованості та патріотизму. При всьому тому, що молодіжна проблематика є однією з найпопулярніших і досить розроблених у вітчизняній психології та соціології, спостерігається велике розмаїття методологічних і теоретичних підходів до вивчення молоді. Це відноситься і до самої категорії молоді, яка не отримала єдиної інтерпретації, що пов'язано, на наш погляд, з високою динамікою суспільного розвитку і зміною статусу і ролі молоді у ній.

Молодь у широкому сенсі представляє собою сукупність групових спільностей, які утворюються на основі вікових ознак і пов'язаних з ними основних видів діяльності [2]. У більш вузькому сенсі молодь розглядається як соціально-демографічна група, яка виділяється на основі обумовлених віком особливостей і соціального положення молодих людей, їх місця і функцій у соціальній структурі суспільства, специфічних інтересів і цінностей [3]. Молодь знаходиться у процесі становлення і розвитку соціальної, психофізіологічної, соціокультурної і цивільної зрілості, пристосована виконанню соціальних статусів і ролей, властивих дорослим людям [4]. Таким чином, згідно визначенню сучасних дослідників молодь представляє собою особливу со-

ціальну спільність, що відрізняється своїми віковими характеристиками та знаходиться у стадії становлення, формування структури ціннісної системи, вибору професійного і життєвого шляху, і яка не має реального положення на соціальних сходах.

У цьому визначенні зафіксована маргінальна сутність молоді як соціально-демографічної групи, що виявляється у тому, що вона знаходиться на межі між світом, який став для неї минулим, і тим світом, який уособлює собою майбутнє. У цьому прикордонному стані молоді і полягає причина багатьох соціальних проблем, що супроводжують перехід зі світу дитинства у світ дорослого життя, у світ професійного, сімейного, особистісного становлення і здобуття своєї суб'єктності. Маргінальна сутність молоді підкреслена дослідником К. Мангеймом, який вважає, що бути молодим означає стояти на краю суспільства, бути у багатьох відносинах аутсайдером [5].

Зокрема розглядаючи ситуацію невизначеності у сфері освіти, вчені позначають моменти невизначеності перспектив студентської молоді: досягнення освітнього статусу, доступність знань, можливості самореалізації за допомогою освіти, становлення соціальної ідентичності, відзначаючи при цьому, що у сучасних умовах вибір освітніх стратегій носить усе більш непередбачуваний, а тому екстремальний характер [1]. Серед специфічних характеристик, що відрізняють студентську молодь, слід виділити, перш за все: навчальну діяльність, пов'язану з підготовкою до обраної професії; належність до одного віку, що надзвичайно важливо з огляду на те, що з віком пов'язано і своєрідне сприйняття світу і психофізіологічні особливості особистості.

С. В. Савченко відзначає, що сучасне студентство більшою мірою диференційоване, ніж інтегроване, і властивостями, які спочатку розділяють студентську молодь, є їх етнокультурна належність й обрана професія [4]. З метою створення більш інтегрованого студентського сере-

довища автором пропонується активізація та підвищення ефективності соціалізації студентства, що дозволить вирішити завдання поліпшення міжгрупових, міжособистісних і міжетнічних взаємодій та взаємин у студентському та, ширше, молодіжному середовищі.

Підводячи підсумок, відзначимо, що у вітчизняній науковій літературі існує безліч підходів до вивчення молоді, деякі з яких як не можна краще відповідають реальності і дозволяють найбільш адекватно відобразити сутність соціальних змін у молодіжному середовищі (Ю. А. Зубок, О. І. Карпунін, В. Т. Лисовський, Б. А. Ручкін, Ф. Е. Шерега, В. І. Чупров, Т. А. Чередниченко, Е. Б. Шестопал, О. І. Шкаратан, В. І. Шубкін). Однак, для вивчення студентської молоді, яка здійснює навчальну діяльність і готується до включення у соціум на основі отриманої професійної підготовки, найбільшим потенціалом володіють позначені нами у якості пріоритетних питання щодо реальних проблем студентів.

Мета статті – на основі емпіричного дослідження з використанням методу анкетування розкрити специфіку актуальних проблем студентів університетів та визначити умови і шляхи вирішення проблем студентської молоді.

Кожне суспільство на певному етапі свого розвитку можна діагностувати на предмет не тільки сучасного розвитку з виявленням ключових тенденцій, а й майбутнього, оскільки молоде покоління є потенційним носієм вигляду майбутнього суспільства. Особливе значення у цьому прогностичному процесі відводиться студентській молоді як майбутній інтелігенції, від якої залежить розвиток найважливіших соціальних сфер: освіти, культури, управління, економіки, політики і т. д. Студентська молодь є частиною молоді як соціально-демографічної групи і, відповідно, характеризується певними ознаками, властивими їй, при всьому тому, що сама студентська молодь також має ряд ознак, що відрізняють її від молоді у цілому.

Видається цілком логічним зупинитися на науковій характеристиці молоді. Молодістю прийнято називати період у житті людини від 14 до 30 років – між дитинством і дорослим станом. Відповідно представників демографічної групи, вік яких укладається у ці часові рамки, називають молоддю. Однак не вік є вирішальним критерієм для визначення молоді: часові межі молодіжного віку рухливі й обумовлені соціальними та культурними умовами дорослішання. Для правильного розуміння особливостей молоді як соціальної групи слід акцентувати

увагу не на демографічному критерії, а на соціально-психологічному. Молодь – це покоління людей, що проходять стадію дорослішання, тобто становлення особистості, засвоєння знань, соціальних цінностей і норм, необхідних для того, щоб відбутися як повноцінний і повноправний член суспільства [3].

У молодості є ряд особливостей, що відрізняють її від інших вікових періодів. За своїм характером молодість – це перехідний, «підвішений» стан між дитинством і дорослістю. У якихось питаннях молодь є цілком зрілою, серйозною і відповідальною, а в інших – наївною, обмеженою й інфантильною. Ця подвійність визначає ряд протиріч і проблем, властивих цьому віку. Дорослішання – це передусім засвоєння знань та навичок і перші спроби застосувати їх на практиці. Якщо розглядати молодь з точки зору провідних видів діяльності, то цей період збігається завершенням освіти (навчальної діяльності) і вступом у трудове життя (трудова діяльність). З точки зору психології молодість – це період здобуття свого «Я», затвердження людини як індивідуальної, неповторної особистості; процес пошуку свого особливого шляху досягнення успіху і щастя. Як у будь-якому пошуку, молода людина не застрахована від труднощів і помилок: у неї ще немає достатнього досвіду, щоб приймати правильні рішення у численних складних ситуаціях. Однак саме усвідомлення цих помилок формує власний життєвий досвід. З позиції права молодість – час настання громадянського повноліття (в Україні – 18 років). Повнолітня людина отримує повну правоздатність, тобто можливість користуватися всіма правами громадянина (виборчими правами, правом вступу в законний шлюб і т. д.) Одночасно молода людина приймає на себе певні обов'язки, серед яких – дотримання законів, сплата податків, турбота про непрацездатних членів сім'ї, захист Вітчизни. Молодість – це час, коли ще нічого не здійснилося, коли все можна встигнути і зробити. З цієї позиції молодість – період нестійкості, змін, критичності, постійного пошуку новизни. Інтереси молодих лежать в іншій площині, ніж інтереси старших поколінь: молодь, як правило, не бажає підкорятися традиціям і звичаям – вона хоче перетворити світ, затвердити свої інноваційні цінності [5]. Виходячи з усіх цих характеристик молоді – це специфічна соціально-демографічна група, характер якої визначений сукупністю (1) вікових характеристик, (2) особливостей соціального стану і (3) особливим психологічним складом.

Студентський вік – це сенситивний період розвитку основних соціогенних потенцій людини як особистості. До них належать: формування професійних, світоглядних і громадських якостей майбутнього фахівця; розвиток професійних здібностей як передумова подальшої самостійної професійної творчості; становлення інтелекту і стабілізація рис характеру; перетворення мотивації та всієї системи ціннісних орієнтацій; формування соціальних цінностей у зв'язку з професіоналізацією [5].

У зв'язку з актуальністю проблеми у Маріупольському державному університеті на філологічному факультеті проведено Круглий стіл.

«Актуальні проблеми студентської молоді. Досвід і шляхи вирішення», на якому обговорювалися проблеми сучасної студентської молоді та розроблялися пропозиції щодо системи допомоги і підтримки студентів. На етапі планування цього заходу проведено анкетування студентів 1–5 курсів (в опитуванні взяли участь 225 респондентів) з метою вивчення основних проблем, ціннісних орієнтацій і пріоритетів студентської молоді. За результатами анкет визначено найбільш значущі для сучасної молоді проблеми, які й обговорювалися на Круглому столі.

Проблеми, з якими стикається молодь, пов'язані з положенням молоді у соціальній структурі, що характеризується насамперед перехідністю і нестабільністю. Соціальні процеси, які відбуваються у сучасності, тільки посилюють ці проблеми. Економічні чинники найбільше впливають на становище молоді. У своїй масі молодь недостатньо забезпечена матеріально, не має власного житла, змушена покладатися на фінансову допомогу батьків. Бажання отримати освіту відсуває початок трудової діяльності на більш зрілий вік, а відсутність досвіду і знань перешкоджає отриманню високооплачуваних посад. Заробітня плата молоді набагато нижче середньої заробітньої плати, надзвичайно мала і студентська стипендія. Якщо у періоди соціальної стабільності ці проблеми у цілому можуть бути вирішені або пом'якшені, то у кризовий період вони значно ускладнюються. У ситуації економічного спаду різко збільшується чисельність безробітних у молодіжному середовищі та молодим стає все складніше досягти стану економічної самостійності.

Духовні чинники не менш важливі. У сучасності посилюється процес втрати моральних орієнтирів, розмивання традиційних норм і цінностей. Молодь як перехідна і нестабільна соціальна група найбільш вразлива перед негативними

тенденціями сучасності. Так, поступово нівелюються цінності праці, свободи, демократії, міжнародної терпимості, а на зміну цим «застарілим» цінностям приходять споживацьке ставлення до світу, нетерпимість до чужого, стабільність. Характерний для молоді протестний заряд у кризові періоди спотворюється, набуваючи жорстокі й агресивні форми. При цьому відбувається криміналізація молоді, зростає чисельність молодих людей з соціальними відхиленнями, такими, як алкоголізм, наркоманія, проституція. Найважливішою проблемою духовного плану залишається проблема «батьків і дітей», пов'язана з конфліктом цінностей молоді і старшого покоління.

У сучасному світі принципово важливо, щоб молоді люди отримували затребувану освіту і згодом займали конкурентоспроможні позиції в економіці, соціальній сфері, були сучасними людьми, мислячими, творчими і мали можливості для самореалізації. Дуже важливо і те, яким чином проходить студентське життя, це відомо всім, хто навчався в університетах. Тому розглянемо результати нашого дослідження.

На питання «Які труднощі виникають у Вас під час навчального процесу?» більшість студентів указує на такі труднощі, як брак часу, велике навчальне навантаження і, як не парадоксально, на власну лінь. Згідно з опитуванням, студентам зовсім не вистачає 24 години у добі для того, щоб встигнути зробити все необхідне, що стосується навчання, відпочинку, а у деяких випадках і роботи. Завдяки нестачі часу, молоді люди протягом навчального року можуть відчувати досить сильний стрес, виснажувати себе як емоційно, так і фізично. Майже третині студентів не вистачає коштів на відповідну організацію свого навчального процесу (купівля додаткової літератури, ноутбука, канцелярського приладдя, доступ в Інтернет і т. д.). Негативні моменти, пов'язані з організацією навчального процесу на факультеті, відзначені одиничними студентами і статистично не є значущими. Четверть студентів заперечують наявність труднощів під час навчального процесу, але в інших блоках анкети ці труднощі і проблеми ними таки позначені.

Так, студенти перших курсів відзначають труднощі адаптації до норм студентського життя (нездатність швидко визначитися і зорієнтуватися у нових умовах; ідеалізоване уявлення про навчання у ВНЗ, яке не справдилося; погана пристосованість до самостійного життя) і проблеми комунікативного характеру (недостатня комунікабельність, складність спілкування з

новими людьми) у спілкуванні як з однокурсниками, так і з викладачами. Крім вже зазначених проблем з браком часу, є також труднощі з житлом. Проблеми проживання на квартирі або у гуртожитку стосуються більшою мірою іногородніх студентів, яких, втім, чимало. Звідси з'являються інші труднощі, оскільки крім проблем з навчанням, необхідно подбати про свій побут (випрати, прибрати, приготувати їжу, сходити до магазину і т. п.), а багато ще й працюють, щоб не бути тягарем для батьків і самостійно сплачувати за своє проживання у чужому місті. Подібні проблеми дуже складно назвати дитячими, враховуючи сучасні реалії життя. Частина студентів (12%) стикається з тим, що не в силах повною мірою самостійно засвоїти навчальну програму, їм потрібна допомога при підготовці до занять. За відсутності такої допомоги ситуація може викликати зневіру, похитнути віру у свої знання і можливості. Крім того, такі студенти стають більш пасивними, вони менш активно беруть участь в обговореннях і намагаються не ставити запитань.

Спостерігаються у студентському житті і складнощі матеріального характеру, комунікативні труднощі та інші негативні чинники, які призводять до занепаду сил, депресії, зниження інтересу до навчання. Всі ці проблеми чинять значний вплив на студентів і можуть призвести до різних негативних наслідків. Тому у разі виникнення таких проблем не можна пускати все на самоплив, а необхідно серйозно взятися за їх вирішення.

Розглянемо блок анкети з актуальних проблем студентства у цілому. На думку студентів усіх спеціальностей, найбільш актуальними проблемами сучасної молоді є: відсутність роботи і проблеми з працевлаштуванням (85%); відсутність вільного часу (80%); алкогольна та наркотична залежності молоді (72,5%); соціальна пасивність молоді (55%); відсутність власного житла (50%); низький рівень заробітної платні (47,5%); страх втратити себе у повсякденній рутині, у громадських нормах й обов'язках (40%); прогресуюче руйнування навколишнього середовища (40%); можливість поєднати навчання і професію з вступом у шлюб і створенням сім'ї (35%); матеріальна залежність від когось (32,5%); відсутність можливостей самореалізації (27,5%); конфлікти з батьками (15%); недостатня допомога з боку держави (10%); депресія (7,5%).

Одним з найбільш хвилюючих питань для студентів усіх спеціальностей є проблема працевлаштування.

Питання працевлаштування студентів у процесі навчання актуальні як з позицій підготовки до самостійного життя після закінчення університету, так і з позицій соціальної підтримки студентства. Половина студентів, особливо це стосується старших курсів, потребують працевлаштування вже у процесі навчання у виші. Ще одна проблема у значній частині студентів пов'язана зі страхом втратити себе у повсякденній рутині, громадських нормах й обов'язках. У поєднанні з відсутністю вільного часу і можливостей для самореалізації, а також відсутністю можливості поєднати навчання і професію з вступом у шлюб і створенням сім'ї це слугує механізмом нервового напруження, депресії, самотності. У свою чергу, наявність нервової (тривожної) напруги створює певні труднощі для входження у навчальну діяльність.

Особливо студенти звертають увагу на погіршення екологічної обстановки, прогресуюче руйнування навколишнього середовища, алкоголізм і наркоманію молоді. На черзі ще одна з проблем студентів – проблема з батьками, самою, напевно, поширеною причиною якої є неуспішність. Виходячи з реалій сьогоденного життя, напрашується логічний висновок, що протраунок потопаючих – справа рук самих потопаючих. Студенти повинні проявляти активну позицію, брати участь у вирішенні питань, які безпосередньо стосуються їх, боротися за право бути почутими, завдяки чому багато будуть почуті, а проблеми, можливо, вирішені. На жаль, лише дуже незначна частка студентів висловила бажання взяти участь у таких формах суспільного життя університету, як робота студентського активу – студентська рада, студентський профком. А ось брати участь у спортивних секціях, гуртках, туристичних клубах, художній самодіяльності висловили бажання більше половини опитаних студентів усіх спеціальностей. Цілком виправданим бажанням багатьох студентів – журналістів і українських філологів є бажання брати активну участь у діяльності засобів масової інформації.

Розглянемо наступний блок. При аналізі цінностей молоді нас цікавило, які цінності є для студентів найголовнішими, а яким вони не надають особливого значення. Така цінність як матеріальне забезпечення опинилася на першому місці у студентів. Ця цінність задовольняє багато потреб, тому не дивно, що саме вона отримала перше місце. Як найважливішу позитивну характеристику студентів за результатами дослідження відзначимо пріоритет у більшості сту-

дентів загальнолюдських цінностей – здоров'я, сім'ї, а також освіти і творчості. Відзначено також те, що найбільше турбує студентів у майбутньому: власна доля і доля дітей, культурна і духовна деградація (суспільства у цілому і деградація молодіжної культури у першу чергу), а також у порядку убування зниження добробуту населення, забруднення навколишнього середовища, алкоголізм, наркоманія, ріст злочинності. Можна сказати, що, у принципі, головний перелік проблем студентів визначений, залишилося назвати гострі моменти, пов'язані з навчальною діяльністю та її організацією. Проаналізувавши, з якими проблемами студенти стикаються під час навчання в університеті, ми виявили, що майже половина студентів указує на маленьку стипендію і підвищення плати за навчання. Дуже важливою є тема здоров'я студентів, тому що, очевидно, під час навчання той, хто вчиться посправжньому, витрачає сили, здоров'я. І звичайно, потрібно дивитися за тим, яким чином надаються медичні послуги, як студенти почувуються. Зрозуміло, що не всі студенти стикаються з вищевказаними проблемами, однак повинен бути шлях до вирішення проблем. Дуже багато хто вбачає такий шлях у створенні студентських профспілок та об'єднань, які, як на підприємствах, боролися б за права студентів. Для цього потрібна ініціатива, соціальна активність молодих людей. У багатьох ВНЗ подібні об'єднання існують і дійсно вирішують багато проблем. Поліпшується ставлення до студентів, деякі з них отримують можливість без конфліктів з викладачами оформити вільне відвідування і працювати, думка студентів враховується у багатьох організаційних питаннях, що стосуються навчання в університеті, а керівництво намагається будувати конструктивний діалог зі своїми студентами і спільно вирішувати проблеми.

Позитивну спрямованість мають хороші враження більшості студентів від навчального процесу і від суспільного життя, незважаючи на високі навчальні вимоги; бажання студентів додатково (крім програми) вивчити іноземні мови. Студенти хотіли б навчитися правильно організовувати свій час (60%); ефективно вирішувати конфліктні ситуації (45%), бути більш впевнени-

ми у собі (45 %); принципам і правилам ефективного спілкування (30%). Саме такі завдання необхідно позначати при плануванні проведення психологічних тренінгів у руслі роботи психологічної лабораторії.

Ми сподіваємося, що виділена при опитуванні пріоритетність студентських проблем буде прийнята до уваги адміністрацією факультету, профспілковою організацією, кураторами груп. При цьому враховуватимуться і пропозиції, висловлені студентами, з поліпшення умов їх життя, та виявлені опитуванням відмінності в оцінках сторін життя за спеціальностями. У рамках психологічної лабораторії рішенням психологічних проблем студентів можуть виступати: розробка технології супроводу студентів, яка включатиме діагностику з визначенням позитивних і негативних точок в особистісному профілі і розробку програми корекції, що складається з двох етапів: 1) усвідомлення і розуміння своїх недоліків і слабкостей; 2) знання, вміння застосування засобів щодо посилення своїх позитивних та усунення небажаних рис характеру; розробка та апробація програми психологічного практикуму як засобу розвитку здатності до самоуправління навчальною діяльністю; спрямованої на зміну самосвідомості студента через процеси самопізнання і систему знань про себе, формування позитивних особистісних ресурсів, що забезпечують зміну поведінки, підвищення якості життя.

Список використаних джерел

1. Жоголева О. Р. Современный процесс социализации студенческой молодежи / О. Р. Жоголева // Социально-экономические проблемы трансформационной экономики. Сборник материалов. — Тюмень: Изд-во «Вектор Бук», 2006. — В. 3. — С. 217—220.
2. Лисовский В. Т. Динамика социальных изменений среди молодежи / В. Т. Лисовский // Социс. — 1998. — № 5. — С. 64—69.
3. Прокопчук І. І. Соціально-психологічний портрет студента НАУ / І. І. Прокопчук // Вісник НАУ. Серія: Соціологія. Політологія. Історія. — К. : НАУ-друк, 2010. — №1. — С. 31—36.
4. Савченко С. В. Современные студенты: фрагменты социально-педагогического анализа / С. В. Савченко // Проблемы сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія: 36. статей. — Вип. 5. — К. : Пед. преса, 2003. — С. 240—247.
5. Чиж О. Н. Гуманістичні цінності вищої освіти / О. Н. Чиж, О. І. Бабичев, С. В. Савченко // Вісник Луган. держ. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка: Пед. науки. — 2001. — № 9. — С. 241—247.

ВИЛЮЖАНИНА Т. А.

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В статье рассмотрены особенности молодежи как социально-демографической группы, раскрыта специфика актуальных проблем современного студенчества, представлены результаты изучения социально-психологических проблем студентов университета, полученные в ходе эмпирического исследования.

Ключевые слова: молодежь, студенческая молодежь, студенческий возраст, социально-психологические проблемы.

VILYUZHANINA T. A.

COTSIALNO AND POLITICAL PROBLEMS STUDENTS

The peculiarities of youth as a social-demographic group, disclosed specifics of topical problems of modern students, the results of study of social and psychological problems of university students obtained in the course of empirical research.

Keywords: youth, students, youth, student age, social- psychological problems.

Стаття надійшла до редколегії 12. 02. 2014 року.

УДК 159.953:37.0

ГОРДІЄНКО-МИТРОФАНОВА І. В.

Національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)

НАУКОВО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗРОБКИ Й УПРОВАДЖЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР-МАНІПУЛЯТИВІВ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито вирішальну роль кінестетичного досвіду у регуляції мовленнєвої діяльності і сформульовано вихідні положення щодо розробки й упровадження у практику загальноосвітньої школи дидактичних ігор-маніпулятивів у процесі формування іншомовних граматичних навичок.

Ключові слова: дидактичні ігри-маніпулятиви, репрезентативні системи, моторна пам'ять.

Ефективне навчання та гармонійний розвиток психічних процесів учнів, зокрема під час вивчення іноземної мови, передбачає збалансоване включення у діяльність усіх видів репрезентативних систем. У більшості молодших школярів переважає кінестетичний канал сприймання й переробки інформації, але вони мають і більше навчальних труднощів. Саме ці учні потребують пошуку та застосування способів навчання, релевантних їх особливостям, використання спеціальних вправ, створених з урахуванням ефективності сприймання певного виду.

Відповідно до чинної програми середньої освіти школярі залучаються до вивчення іноземної мови з першого класу, при цьому особливості домінуючої у молодших школярів кінестетичної репрезентативної системи залишаються не врахованими і, як наслідок, не використовуються її можливості. Крім того для учнів молодшої школи якомога повнішою має бути матеріалізація дії, охоплюючи не тільки об'єкт, з яким діє учень, а й інші складові дії. Недостатній ступінь матеріалізації може спричинювати виникнення труднощів у засвоєнні і відповідне зниження успішності навчання.

Указані проблемності мають вирішуватися науковцями і вчителями шляхом розробки й упровадження у навчальний процес дидактичних ігор-маніпулятивів [1], спрямованих на використання ручних дій з матеріалізованими об'єктами, залучаючи тим самим серед інших

моторну пам'ять учнів, яка є значущою для молодших школярів і здебільшого нехтується вчителями, що дозволяє активізувати модально-специфічні та мотиваційні ресурси пізнавального процесу, а також емоційну пам'ять.

Метою статті є розкриття вирішальної ролі кінестетичного досвіду у регуляції мовленнєвої діяльності і формулювання вихідних положень щодо розробки дидактичних ігор-маніпулятивів.

Проблема специфічних особливостей репрезентативних систем, за допомогою яких ми сприймаємо, переробляємо та зберігаємо інформацію, що надходить з навколишнього світу, привертає увагу психологів протягом останніх двохсот років, починаючи з праць українських та російських учених: П. М. Любоцького, К. Д. Ушинського, П. Ф. Каптерева, П. П. Блонського, Л. С. Віготського, а також зарубіжних – М. де Бірана та А. Бергсона, Ф. Галлі, У. Джемса. Проте ця проблема далека від свого рішення через складність і багатозначність підстав та методологічних підходів щодо її дослідження.

Найбільш вивченими сьогодні є образна пам'ять, спрямована на вивчення і збереження конкретних образів об'єктів у формі уявлень (зорових, слухових, нюхових, тактильних тощо) і вербальна пам'ять. Разом з тим, ряд таких дослідників, як М. О. Бернштейн, Т. П. Зінченко, С. П. Бочарова, Т. А. Ребеко, Р. Л. Солсо та ін. відзначають важливу роль у житті і діяльності людини моторної або рухової пам'яті.